

УДК 711.58

Корнєва О.В.,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ІСТОРИЧНІ КОМПЛЕКСИ ЯК ОБ'ЄКТИ РЕКОНСТРУКЦІЇ

Описано головні принципи збереження історико-архітектурної спадщини історичних комплексів, форми реконструкції та принципи гармонійної взаємодії складових історичного комплексу.

В загальному обсязі проблем зв'язаних з реконструкцією міст, їх районів, регенерації існуючого міського середовища, модернізацією комплексів (в тому числі й історичних) та будівель з метою її адаптації до вимог сьогодення, вирішення задач зв'язаних з роботою в історичних комплексах займає особливе місце. Реконструкція в області містобудування та архітектури переслідує фактично ті ж цілі, що й нове будівництво.

Це перш за все : а) створення простору необхідного для повноцінного здійснення функціональних процесів (користь); б) створення оптимальних з точки зору сучасної науки та техніки матеріальних структур для організації цього простору (міцність); в) вирішення цих структур як композиційно цілісних та художньо-повноцінних творів, спів розмірних оточенню та гармонійних у внутрішньому співіснуванні цілого та його частин (краса).

Але методика здійснення цих цілей при реконструкції історичних ділянок та об'єктів відрізняється від методики, що застосовується при новому будівництві, оскільки відправною точкою мислення разом з новими функціональними вимогами тут стають самі матеріальні форми історичного комплексу.

Пам'ятки містобудування повинні реконструюватися при умові, що в цьому процесі обов'язковим є збереження тих компонентів комплексу, які дають цьому об'єкту статус пам'ятки містобудування. Різна степінь цінності інших елементів забудови потребує і різних масштабів втручання в цю історичну зону. Визначаючим критерієм у даному випадку становиться не функціональна регенерація, а відношення композиційно-просторової цілісності і художньої виразності цінних історичних комплексів.

Тому актуальним буде встановлення певного переліку головних принципів збереження історико-архітектурної спадщини :

- 1) принцип підходу до вивчення історичної спадщини, в тому числі і його архітектурно-художнього образу, з позиції системного аналізу взаємозв'язку його елементів на всіх рівнях;
- 2) виявлення сформованих в історичному комплексі закономірностей розвитку як просторових співвідношень об'ємів та мас, так і художніх форм його

складових, їх пропорцій, масштабу, силуету та інших характеристик архітектурного образу;

3) розуміння суті системи місто регулюючих та охоронних заходів як історично обумовленої категорії, яка органічно витікає із самої задачі гармонійного розвитку образу міста, як цілісної художньої системи;

4) встановлення необхідності ретельного дослідження всього кола питань, зв'язаних з майбутньою реконструкцією як обов'язкового етапу проектування, який у наслідку забезпечить комплексний підхід до виявлення історико-архітектурних цінностей того чи іншого фрагменту (дослідження - науково-пошукова, науково-практична діяльність, спрямована на одержання нової інформації про об'єкти культурної спадщини, історичні населені місця, традиційний характер середовища, який є типовим для певних культур або періодів розвитку);

5) проникнення в суть *концепції сучасного використання* історично-архітектурної спадщини (введення нового функціонального використання) як головного засобу збереження цінностей минулого.

В архітектурно-містобудівельній діяльності виділяється дві основні області використання поняття реконструкції:

- перебудова міста, комплексу чи будівлі внаслідок необхідності їх пристосування до нових життєвих вимог;
- автентичне, відтворення первинного образу пам'ятки містобудування, що здійснюється на основі ретельних досліджень, які опираються, в свою чергу, на речові залишки пам'ятки, письмові свідчення та можуть виражатись в створення креслення чи моделі.

Важливою є також та умова, що пам'ятка повинна зберігатись в тому просторі, в якому вона була створена. Дану обставину, при потребі, можна використати як провідну тенденцію при реконструкції історичного комплексу, тобто потрібно виявити та розвинути, підкреслити основні переваги існуючого оточення: ландшафту, орієнтації та положення складових комплексу. Виключенням може бути випадок, коли переміщення пам'ятки в схожий простір являється необхідною умовою її збереження (наприклад, внаслідок несприятливих природних умов – знаходження об'єкту на зсувній ділянці чи в зоні затоплення). Іншою не менш важливою умовою являється визначення необхідної ступені збереження архітектурної форми, яка дозволяє досить визначено оцінити об'єм споруди, його композицію, пропорції, стиль. Це дає можливість зберегти історичний об'єкт як архітектурну споруду, не перетворюючи його її на пам'ятку археології.

Головним критерієм при визначенні ступеня реконструкції є не функціональна регенерація, а відновлення композиційно-просторової цілісності та художньої виразності цінної забудови історичного комплексу.

Внаслідок цього повинні бути чітко визначені цілі та засоби реконструктивних заходів, співвідношення в середині них збережених і відновлених елементів з оптимальним ступенем реконструкції. Згідно закону України «Про охорону культурної спадщини» розрізняють наступні поняття (див. схему 1):

Схема 1. Різновиди реконструктивних заходів

“...*консервація* - сукупність науково обґрунтованих заходів, які дозволяють захистити об'єкти культурної спадщини від подальших руйнувань і забезпечують збереження їхньої автентичності з мінімальним втручанням у їхній існуючий вигляд;

- *музейфікація* - сукупність науково обґрунтованих заходів щодо приведення об'єктів культурної спадщини у стан, придатний для екскурсійного відвідування;

- *пристосування* - сукупність науково-дослідних, проектних, вишукувальних і виробничих робіт щодо створення умов для сучасного використання об'єкта культурної спадщини без зміни притаманних йому властивостей, які є предметом охорони об'єкта культурної спадщини, в тому числі реставрація елементів, які становлять історико-культурну цінність;

- *реабілітація* – сукупність науково-обґрунтованих заходів щодо відновлення культурних та функціональних можливостей об'єктів культурної спадщини;

- *ремонт* – сукупність проектних, вишукувальних і виробничих робіт, спрямованих на покращення технічного стану та підтримання в експлуатаційному стані об'єкта культурної спадщини без зміни властивостей, які є предметом охорони об'єкта культурної спадщини;

- реставрація – сукупність науково обґрунтованих заходів щодо укріплення (консервації) фізичного стану, розкриття найбільш характерних ознак, відновлення втрачених або пошкоджених елементів об'єктів культурної спадщини із забезпеченням збереження їхньої автентичності;
- заміна об'єкта культурної спадщини - дії, що призводять чи можуть призвести до часткового або повного зникнення предмета об'єкта культурної спадщини .

Провівши дослідження вітчизняних та зарубіжних діячів науки, можна виділити наступні форми реконструкції, що будуть стосуватися сформованого міста в цілому (див. схему 2):

Схема 2. Форми реконструкції

- 1- збереження (чи містобудівна консервація) з можливим відтворенням втрачених елементів, реставрацією існуючих пам'яток архітектури та елементів історичного середовища, з прихованим введенням сучасних систем інженерного обладнання та благоустрою;
- 2- оновлення – реконструкція з переважанням збереженням існуючої історико-архітектурної спадщини, з тактичним включенням нових елементів, що доповнюють втрати та відновлюють композиційно-просторове співвідношення між складовими історичного комплексу чи ансамблем;
- 3- перетворення – це випадок, коли реконструкція зберегла основи історичного планування та об'ємно-просторових співвідношень з ціллю створення оптимального середовища для розміщення пам'яток архітектури та містобудування;

4- перевлаштування – найбільш повна степінь реконструкції, що здійснюється на малоцінних в історичному та художньому відношеннях ділянках міста зі збереженням основ його планування (направлення вуличних трас, положення містобудівельних вузлів і т.п.).

На ряду з терміном “реконструкція” дуже часто застосовуються запозичені з інших областей наук поняття “регенерація” (відродження) та “ревалоризація”, “ревальвація” (відтворення цінності). По суті вони означають також види реконструкції, але з визначеним акцентом не на конструктивне, а на функціонально-естетичне значення архітектури. Також по відношенню до архітектурно-містобудівним цінностям подібного рівня, тобто до історичних комплексів, можливе застосування «містобудівної реставрації», яка передбачає відновлення будь-яких елементів даного комплексу у випадку не навмисної їх втрати.

Тобто проаналізувавши існуючу термінологію, що стосується різновидів реконструктивних заходів, можна виділити наступні методи реконструкції: музеєфікація, консервація, реабілітація, ремонт, реставрація, пристосування (ревалоризація чи ревальвація), зміна об’єкту культурної спадщини.

Гармонійна взаємодія простору та будівель чи інших складових історичного комплексу являється однією з основних ознак самого поняття комплексності та передбачає врахування наступних моментів (див. схему 3):

Схема 3. Принципи гармонійної взаємодії складових історичного комплексу

- 1- визначення кращих точок сприйняття (видових точок);
- 2- відповідність функціонального призначення, визначеного при реконструкції, існуючій планувальній структурі (системі маршрутів, відкритих та закритих просторів);

3- сприйняття історичного комплексу разом з оточуючим його простором, а не як окремого об'єкту, обмеженого власним контуром

4- утворення комфортного відчуття єдності в системі "природа-місто", що по суті і буде являтися однією з сильних сторін при формуванні привабливості (в т.ч. й інвестиційної) історичного комплексу.

Тобто історичний комплекс з'єднаний з простором не тільки за допомогою великої фізичної стійкості, але й тією обставиною його форми (розмір, пропорції, пластика, силует) породжені особливостями саме цього простору (простір стає головним чинником унікальності).

Саме цей об'єктивно суттєвий зв'язок архітектурних творів чи інших складових в неперервному просторі середовища та неперервному часі сприйняття і визначає всю специфіку роботи з історичними комплексами.

У багатьох випадках будівля взаємодіє з природно-ландшафтним середовищем, і це природне середовище також повинно піддаватись охороні.

При роботі в історичній зоні міста (і при збереженні його цінностей, і при новому будівництві) повинен дотримуватись ряд загальних методичних принципів (умов), а саме: комплексність підходу до даної задачі і надзвичайна обережність при виборі тих чи інших дій як відносно самої пам'ятки так і відносно її оточення. У цьому випадку необхідно зважити всі обставини та продумати можливі наслідки, що здатні нанести шкоду цінній історико-архітектурній спадщині. Навіть звичайне прокладання невидимих підземних комунікацій поблизу історичних споруд може викликати деякі приховані процеси – пониження рівня ґрунтових вод, осадку ґрунту, що здатні негативно відобразитись на міцності та основі пам'ятки. Тому важливою загальною вимогою при проектуванні в історичній зоні міста являється обов'язкове введення перед проектним науковим дослідженням – вивчення самого історичного об'єкту, етапів його розвитку, архівних креслень оточуючих ділянок, тих змін, які відбулися з моменту його зведення і до наших днів. Тобто встановлюються абсолютні цінності як архітектурно-художнього витвору минулих епох та відносні цінності як елемента міста, що грає цілком визначену містобудівну роль в тому чи іншому історичному районі. Не менш важливим моментом є вивчення ролі містобудівних факторів, які здійснили вплив на характер архітектурної форми та композицію історичної споруди, як в момент її створення, так (і це не менш важливо) і в період трансформації (надбудови, доповнення, зміни орієнтації і т.п.). Такі степені реконструкції, як «перетворення» та «перевлаштування», недопустимі для історичних зон та міст концентрації об'єктів історико-архітектурної спадщини. Їх переміщення можливе на периферійних ділянках історичного ядра міста, де існуюча забудова переходить в райони нового будівництва. Збереження стійких елементів

містобудівної структури (трасування вулиць, розташування площ тощо) допустиме при збереженні природності сприйняття історичної забудови з перетвореними ділянками. При виборі напрямку реконструкції крупних містобудівельних вузлів як в центрі історичного ядра, так і в його периферійних районах важливу роль грає виявлення (на стадії дослідницького циклу) і розвиток композиційно-просторових принципів організації історичного комплексу. Тобто при реконструктивних діях відносно історичного об'єкту слід керуватися принципом двоїстої відповідності, який формулюється так : «В основі системи лежить положення про те, що будь-яка нова форма, що зводиться в історичному комплексі, має подвійну підпорядкованість. З однієї сторони , вона повинна відповідати часу свого виникнення, відображаючи соціально-економічні вимоги , рівень технічного прогресу, систему естетичних поглядів своєї епохи. З іншої сторони, вона повинна вступити в контакт з сформованим оточенням , органічно підкорившись існуючій системі закономірностей».

Література:

1. Ранинский Ю.В. Памятники архитектуры и градостроительства. - Москва: Высшая школа, 1988. – 51 с.
2. Беккер А.Ю. Современная городская среда и архитектурное наследие: эстетический аспект/ Беккер А.Ю., Щенков А.С . - М.: Высшая школа ,1984. – 146 с.
3. Е.А. Ахмедова. Городская среда. Проблемы реконструкции/Е.А. Ахмедова, В.А. Шабанов. – Куйбышев : Куйбышевское книжное издание, 1989. - 64с.
4. Градостроительная охрана памятников истории и культуры. [зб.наук.пр.]. – Москва: Научно-методический совет по охране памятников культуры Министерство культуры СССР , 1987. – 60 с.

Аннотация

В статье описано основные принципы сохранения историко-архитектурного наследия исторических комплексов, формы реконструкции и принципы гармоничного взаимодействия составляющих исторического комплекса .

Annotation

The article characterized the main principles of preservation of historical and architectural heritage of historic complexes, shape reconstruction and principles of harmonious interaction of the historic complex.